

BİZANS VE BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ: ÜÇ YAKLAŞIM*

BYZANTIUM AND THE FIRST CRUSADE: THREE AVENUES OF APPROACH

Çev. Ömer Faruk UYANIK**

[Öz***

Birinci Haçlı Seferi'nin tarih yazımında tekrar eden tema, Bizans imparatorunun Papa Urbanus'tan Türklere karşı küçük bir birlik göndermesini istemesi fakat bunun yerine üzerinde hiçbir kontrolünün olmadığı büyük orduları elde etmesi üzerinedir. Dolayısıyla Haçlı seferi beklenmedik bir olaydır ve oluşumunda imparatorun hiçbir rolü yoktur. Daha önce bu konu üzerine yapılmış çalışmalar bu tez üzerine idi fakat daha sonra farklı görüşler ortaya çıkmaya başladı. İkinci teori ise bunun dış politikada yeni bir çıkış olduğu üzerinedir. İmparator aslında Birinci Haçlı Seferi'nin oluşmasında oldukça etkilidir ve Haçlı Seferi'nin idealleri ile hedefinin şekillendirilmesinde öncü rol oynamıştır. Üçüncü görüş ise daha ılımlıdır. Buna göre imparator kesinlikle işin içinde olmakla birlikte bu ilk defa görülen bir durum değildir. Bu durum sadece krize karşı alışılmış bir tepkinin genişletilmesi idi. Bu tepki dış müttefikler arama, onları finansal olarak teşvik etme ve anlaşmaya manevî bir öge katmayı içermektedir. Bizans imparatoru ile Haçlılar arasında yanlış anlaşılmaya neden olan konu bu son taktiğin uygulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Bizans tarihi, İmparatorluk politikaları, Komnenoslar]

Abstract

A recurring theme in the historiography of the First Crusade is that of the Byzantine emperor asking Pope Urban to send a small contingent against the Turks and receiving instead vast armies over which he had no control. The crusade was thus completely unexpected and the emperor played no part in its genesis. Recent work has challenged that thesis and further approaches have emerged. A second theory argues that this was a novel departure in foreign policy. The emperor was in fact deeply involved in the origins of the First Crusade and played a leading role in shaping its ideals and goals. The third approach is more modest in scope: it argues that he was certainly involved but this was no unprecedented innovation, simply the extension of a tried and tested response to crisis. This response involved seeking outside allies, providing them with a financial incentive and even bringing a spiritual element into the agreement. It was the use of the last of these standard tactics that was to lead to misunderstandings between the Byzantine emperor and the crusaders.

Keywords: Crusades, Byzantine history, Imperial politics, Komnenoi

* Jonathan Harris, "Byzantium and the First Crusade: Three Avenues of Approach", *Estudios Bizantinos*, 2, (2014), 125-141. Makaleye tarafımızdan yapılan ilâveler dipnotlarda köşeli ayraç ([]) içerisinde verilmiştir (Ömer Faruk Uyanık).

** *Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul / Türkiye, farukuyanik@gmail.com*

*** Orijinal makalede Türkçe yerine İspanyolca öz bulunmaktadır (Ömer Faruk Uyanık).

Edward Gibbon (1737-1794), *Decline and Fall of the Roman Empire* adlı eserinde Hint güneşinde susuzluk çekip tanrılara su için dua eden bir çobanın hikâyesini anlatır. Yardımsever tanrılar onun bu isteğini cevaplamışsa da bu cevap çobanın beklediği şekilde olmamıştır. Tanrılar, Ganj Nehri'ni yönlendirmiş ve sel suları çobanın sürüsü ile evini alıp götürmüştür. Gibbon, bu hikâyeyi Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'u (1081-1118) şanssız çobanla kıyaslayarak anlatır. Aleksios, 1095 yılında Piacenza Konsili'ndeki Papa II. Urbanus'a elçiler göndermiş, Selçuklu Türklerine karşı bazı Batılı şövalyeleri Bizans hizmetine girmesi için cesaretlendirmesini istemişti. Ancak ordusuna faydalı bir katkı almak yerine Birinci Haçlı Seferi'nin selini elde etti.¹

Aleksios'un bir şey isteyip başka bir şey elde etmesi hakikaten yüzyıllarca Birinci Haçlı Seferi'nin tarih yazımının bir özelliği olarak kalmıştır. Bunun önemli bir yorumcusu da Grek hayranı Steven Runciman'dır (1903-2000). Runciman, Haçlı ordusunun gelişine dair haberlere Aleksios'un tepkisini yazarken imparatorun şaşırıldığını ve dehşete düştüğünü iddia eder: "Ordusuna katılmasını beklediği bazı şövalyelerin ve küçük grupların yerine bütün Frank orduları harekete geçmişti. İmparator memnun değildi[...]".² Bu bakış açısı sadece İngilizce tarih yazımıyla sınırlı değildir. Paul Lemerle'ye (1903-1989) göre Bizans imparatoruna ithafen: "[il] ne sağıssait dans son esprit que de quelques contingents d'élite, peu nombreux, qu'il prendrait a sa solde contre les Musulmans..."³[*] Ralph-Johannes Lilie de neredeyse aynı şeyleri söyler; I. Aleksios sadece "die Anwerbung von einzelnen Söldnern oder kleineren Abteilungen [...] die unter byzantinischem Oberbefehl gegen die Seldschuken kämpfen sollten [...]".⁴[**]

Bu konu evrensel olsa da eleştirilerden kurtulamamış ve son yıllarda gittikçe artan oranda detaylı olarak incelenmiştir. Konunun en büyük zaafı, I. Aleksios'un, ilk Haçlı ordularının gelişine sürpriz ve korku dolu tepki gösterdiğine dair ifadenin, tamamen onun kızı ve biyografi yazarı olan Anna Komnena'nın dediklerine dayanılarak yansıtılmasıdır.⁵ Bu yüzden doğal olarak bazı tarihçiler, Anna'nın Haçlı Seferi'nin istenmeyen sonuçlarından dolayı babasının suçlanmasına engel olmak için onun çok daha büyük rol oynadığını gizlemiş olabileceğinden şüphelenmektedir.⁶ Asıl soru ise

1 E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, ed. D. Womersley, London 1994, vol. 3, 582-583.

2 S. Runciman, *A History of the Crusades*, Cambridge 1951-1954, vol. 1, 116. Ayrıntılı bilgi için bk. W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford (CA) 1997, 619-620; C. Tyerman, *Fighting for Christendom: Holy War and the Crusades*, Oxford 2004, 38-39; E. Sakellariou, "Byzantine and Modern Greek Perceptions of the Crusades", in H. J. Nicholson (ed.), *Palgrave Advances in the Crusades*, Basingstoke and New York 2005, 245-68, at 246; J. Philips, *Holy Warriors: A Modern History of the Crusades*, London - New York 2009, 7-8; C. Wright, "On the margins of Christendom: The Impact of the Crusades on Byzantium", in C. Kostick (ed.), *The Crusades and the Near East: Cultural Histories*, Abingdon - New York 2011, 55-82, at 56-7.

3 P. Lemerle, "Byzance et la croisade", in *Relazioni del X congresso di scienze storiche*, Florence 1955, vol. 3, 595-620, at 600-601 (yeni basım: P. Lemerle, *Le monde de Byzance: histoire et institutions*, London 1978, No. VIII).

[* Müslümanlara karşı para karşılığında sadece birkaç birlik elde etmeyi umuyordu. Çevirmenin notu (Ç.N.).]

4 R.-J. Lilie, *Byzanz und die Kreuzzüge*, Stuttgart 2004, 35; a. mlf, "The crusades and Byzantium during the twelfth century", K.I. Semaan (ed.), *The Crusades: Other Experiences - Alternative Perspectives*, Binghampton (NY) 2003, 27-46, at 27.

[** Münferit paralı askerler veya küçük gruplar... Bizans komutası altında Selçuklulara karşı savaşmak üzere... Ç.N.]

5 Anna Komnene, 297 (=X.5) [çev. E. R. A. Sewter - P. Frankopan, 274].

6 J. France, "Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade", *Reading Medieval Studies* 10 (1984) 20-38, at 21; R. D. Thomas, "Anna Comnena's account of the First Crusade - de", *BMGS* 15 (1991) 269-312, at 274-275; M. Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204: A Political History*, London - New York 1997², 159; J. Shepard, "Cross-purposes: Alexius

Aleksios'un bu rolde ne kadar ileri gittiğidir. Bu kısa makale, Birinci Haçlı Seferi'nin başlamasında Aleksios'un rolüyle ilgili geleneksel anlayışı değiştirebilecek iki muhtemel görüşü açıklayacaktır. Bunlardan ilki radikal olanıdır ki buna göre Aleksios, aslında Birinci Haçlı Seferi'nin oluşumuyla son derece ilişkili olup bu seferin idealleri ile hedeflerini şekillendirmede öncü bir rol oynamıştır. İkincisi ise daha ılımlı bir görüştür. Buna göre Aleksios kesinlikle müdahil olmakla birlikte sadece krize karşı Bizanslıların geçmişte kullanmış olduğu denenmiş ve test edilmiş bir çareye başvuruyor ve bunu şimdi Latin Batı için uyguluyordu. Aradaki fark küçük görülebilir, ancak tartışmalar daha yakından incelendiğinde iki farklı yaklaşım meydana çıkmaktadır.

İlk ve daha radikal olan görüşün en yeni savunucusu, Peter Frankopan'dır:

Kudüs'e yapılan seferin hızlandırıcısı Papa değil bambaşka bir figürdür: Papa Urban tarafından yapılan silahlanma çağrısı, Konstantinopolis [bugün: İstanbul. Ç.N.]'teki İmparator Aleksios'un doğrudan yardım isteği üzerine yapılmıştır [...].⁷

Frankopan'a göre bölgedeki Türkleri kontrol altına alamayınca 1089'dan sonra Anadolu'daki durumun hızla kötüye gitmesi Aleksios'u bu başvuruyu yapmaya sevk etmiştir. Özellikle Emir Çaka'nın Smyrna [bugün: İzmir. Ç.N.]'yı ele geçirmesi, onun buradaki limanda Konstantinopolis'e saldırmak için bir donanma kurması sebebiyle oldukça hoşnutsuzluk yaratmıştır. Aleksios, bu durumu düzeltmek adına, imparatorluğunun yardımına gelmesi için büyük bir Hristiyan seferini teşvik ve organize etmek üzere bilerek hareket etmiştir.

Frankopan'ın görüşü oldukça açıktır, ancak Birinci Haçlı Seferi üzerine çalışan bütün tarihçiler gibi o da kanıt yetersizliği ile karşı karşıyadır. Tarihçilerin yararlanabileceği kaynaklar mevcut ise de bunların hepsi problemlidir. Haçlı Seferi'ne yer veren o döneme yakın ve çağdaş tarihçiler Anna Komnena ve Ioannes Zonaras, papa ile öncelikli bir görüşmeden bahsetmemektedir.⁸ Theodoros Skoutariotes'e atfedilen alternatif bir Bizans kaynağındaki kayıtlarda Aleksios'un müdahalesinden bahsedilmekte, imparatorun Batılı şövalyeleri doğuya, onun yardımına gelmesi için Kudüs'ün cazibesini bir teşvik olarak kullandığı iddia edilmektedir. Ancak Skoutariotes ya da kroniği bir araya getiren her kimse, eseri, erken XIV. yüzyılda, yani olayların kaçınılmaz bir şekilde kanıt değerinin sorgulanmaya başladığı iki yüz yıl sonra yazmıştır.⁹

Sonuç olarak I. Aleksios'un II. Urbanus'a başvurması ile ilgili detaylar, Latin kaynakları ile tekrar inşa edilmelidir. Aleksios'un Papa Urbanus'a elçi gönderdiğine dair ifadenin kaynağı, manastır

Comnenus and the First Crusade", J. Phillips (ed.), *The First Crusade Origins and Impact*, Manchester 1997, 107-29, at 118.

7 P. Frankopan, *The First Crusade: The Call from the East*, London 2012, 6.

8 John Zonaras, vol. 4, 242-243.

9 Theodore Skoutariotes, *Synopsis Chronike*, C. N. Sathas (ed.), *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, Athens – Venice – Paris 1872-94, vol. 7, 1-556, at 184-185. İngilizce çev. P. Charanis, "A Greek source on the origin of the First Crusade", *Speculum* 24 (1949), 93-4; a. mlf, "Byzantium, the West and the Origin of the First Crusade", *Byz* 19 (1949), 17-36, at 33-4 (yeni basımı: P. Charanis, *Social, Economic and Political Life in the Byzantine Empire*, London 1973, No. XIV). Ayrıca bk. K. Zafeiris, "The issue of the authorship of the Synopsis Chronike and Theodore Skoutariotes", *REB* 69 (2011), 253-263.

kronikçileri Ekkehard of Aura ve sadece kendisinin 1095'in Mart ayındaki Piacenza Konsili'ne işaret ettiği Bernold of St. Blasien'dir. İkisinin kaydı da oldukça kısa olup Bizanslı elçilerin kesin olarak ne dediklerini yansıtmadan sadece kendi yorumlarını vermektedir.¹⁰ Diğer Latin kaynaklar ise I. Aleksios'un 1090'lı yılların başında, Piacenza Konsili'nden önce, Batı Avrupa'yı heyecanlandıran yardım çağrılarını gönderdiğini iddia etmektedir. I. Aleksios, 1091 yılı civarında Flandre kontuna bir mektup göndermiş gibi görünse de bu mektup ya uydurmadır ya da mektuba çok fazla ekleme yapılmıştır.¹¹ Bir de XII. yüzyılın erken dönemlerinden *Cormery Text* olarak bilinen tercüme, imparatorun her yere feryatlar içeren mektuplarını taşıyan elçiler gönderdiğini belirtmektedir. Ancak Ekkehard of Aura ve Bernold of St. Blasien gibi *Cormery Text* de detaylar hakkında oldukça kısadır ve Bizans'ın diplomatik işleri ile ilgilenmekten ziyade, bir kutsal emaneti bulmaya ve tercüme etmeye odaklanmıştır.¹²

Bu nedenle Frankopan'ın, iddialarını bu sınırlı ve zor kanıtlara dayandırması gerekmektedir ve bazı açılardan bunda başarılı da olmuştur. Her şeye rağmen Bizans imparatoru ile papanın Hristiyan olmayan bir düşmana karşı daha önce de işbirliği yaptığını gösteren bir örnek mevcuttur: 915 yılında birleşik Bizans-Papalık güçleri Güney İtalya'daki Garigliano'da bulunan bir Müslüman kalesine taarruz etmişlerdir.¹³ Frankopan, bu örneğe dayanarak Bizans İmparatorluğu için Batı'dan istenen yardımda, Kudüs hedefinin Papa II. Urbanus'un değil imparatorun fikri olduğunu ileri sürmektedir. 1091'de Flandre kontuna gönderilen sözde mektupta ve Skoutariotes kroniğinde Kutsal Kent'ten bahsedildiği muhakkaktır.¹⁴ Frankopan bu kaynaklardaki kanıtları, 1091'de Hırvatistan Kralı Zvonimir'in huzuruna gönderilen birleşik Bizans-Papalık elçilerini delil göstererek daha da güçlendirir. Duklja papazının kroniğine göre elçiler, kâfir yönetimindeki Kudüs'te çekilen acı ile ilgili duygusal bir tablo çizerek Doğu Hristiyanlarına yardım göndermesi için Zvonimir'i kışkırtmışlardır.¹⁵ Bununla birlikte I. Aleksios'un yönetiminden önce de Bizanslıların, Batı'dan yardım almak için Kudüs'ün cazibesini kullanmış olabileceklerini gösteren bir örnek mümkündür. Alba Piskoposu Benza'nın mektubuna göre 1062 yılının Mayıs ayında Roma'ya ulaşan üç Bizans elçisinin, Bizans imparatorunun papayı Normanları İtalyadan çıkarmada Bizans'a yardım etmesi, ayrıca Kudüs'ü ve Kutsal Mezar'ı kâfir yönetiminden kurtarmak üzere bir sefer tertip etmesi için teşvik ettiği mektubunu da yanlarında

10 Ekkehard of Aura, *Chronicon Universale* (Monumenta Germaniae Historica Scrip – tores 6), Hannover 1844, 33-245, at 213; Bernold of St Blaise, *Chronicon* (Monumenta Ger – maniae Historica Scriptorum 5), Hannover 1844, 385-467, at 462. İngilizce tercüme için bk. P. Charanis, "Byzantium, the West" (cit. n. 9), 27-29; ed. T. J. H. McCarthy, *Chronicles of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and his Continuations*, Manchester 2014, 146; ed. I. S. Robinson, *Eleventh-Century Germany: The Swabian Chronicles*, Manchester 2008, 324.

11 H. Hagenmeyer, *Epistulae et Chartae*, 130-136 [çev. C. Sweetenham, 219-222].

12 Metin ve tercümesi için bk. J. Shepard, "How St James the Persian's head was brought to Cormery: A relic collector around the time of the First Crusade", L. M. Hoffmann (ed.), *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie: Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Wiesbaden 2005, 287-335, at 304.

13 H. Hoffmann, *Chronica Monasterii Casinensis*, 133-135; Liudprand of Cremona, *Antapodosis* II.52, ed. P. Chiesa, 57 [çev. P. Squatriti, 99]; Constantine VII Porphyro – genitos çev. R.J.H. Jenkins, 128-129.

14 H. Hagenmeyer, *Epistulae et Chartae* (cit. n. 11), 136; Robert the Monk, 222: "Agite ergo, dum tempus habetis ne Christianorum regnum et quod maius est domini perdatis sepulchrum".

15 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 92.

getirmiştir.¹⁶ Böylelikle Bizanslıların yaptıkları çağırığı Kutsal Mezar ile ilişkilendirmek, inandırıcı ve delillerin imkân verdiği ölçüde mümkündür.

Frankopan'ın dikkate aldığı bir başka mesele de XI. yüzyılın geç dönemlerinde Batı Avrupa'da yayılmış vahşet hikâyelerinin arkasında Bizanslıların olup olmadığıdır. Flanders kontuna gönderilen mektubun ve *Cormery Text*'in ikisi de Selçuklu Türklerinin Batı Anadolu'yu ele geçirirken işledikleri sözde vahşi eylemler hakkında korkunç kayıtlara yer vermektedir. Frankopan'ın buradaki yorumu, 1095 Clermont vaazında II. Urbanus'a verilen raporların ve aktarılan hikâyelerin benzerliği düşünüldüğünde Anadolu'dan gelen bu bilginin dikkatli bir şekilde I. Aleksios tarafından kurgulandığı yönündedir:

Raporlarının uyumu, genel olarak bilginin ne kadar tutarlı bir şekilde merkezden yönetildiğini göstermektedir [...] Anlatı oldukça evrenseldir, çünkü bilginin çoğu imparator tarafından sızdırılmıştır.¹⁷

Tabii ki asıl husus bu değildir. Kutsal topraklardaki Hristiyanların çektiği sıkıntıların kayıtları, Batı Avrupa'ya, hacılar ve başpapazlar tarafından finansal yardım aramak amacıyla gönderilen elçiler aracılığıyla ulaşmıştır.¹⁸ Bu hikâyelerin sayıları, imparatorun bağımsız olarak Birinci Haçlı Seferi'nden on yıllar evvel artmaya başlamış ve Papa VI. Sergius'un sahte genelgesi örneğinde de görüldüğü üzere 1090'lı yıllardaki Haçlı propagandasına katkı sağlamıştır.¹⁹ Konstantinopolis üzerinden Anadolu yoluyla Kudüs'e giden hacıların sonradan Batı'da yayılmış olan bilgileri Anadolu'da almış olmaları muhtemeldir. Diğer taraftan, doğal olarak, Piacenza'ya giden Aleksios'un elçilerinin, sadece Kudüs ve Kutsal Mezar'a referans göstererek, çağırının etkisini artırmak için Hristiyan infazları hakkındaki korku hikâyelerini tekrar ettikleri fikrinde şaşırtıcı bir durum yoktur. Hikâyeyi mümkün olduğunca inandırıcı kılmak gayet mantıklıdır. Dahası, geçmişte vahşet hikâyeleri bu amaç için kullanılmıştır. 824'te Frank hükümdarı I. Dindar Ludwig'e gönderilen bir mektupta, Bizans İmparatoru II. Mikhael, Hristiyanlar arasında önemli oranda takipçisi olmasına rağmen isyancı Slav Thomas'ı kâfir ordusunun başında soygun yapan ve yağmada bulunan biri olarak tasvir etmiştir.²⁰ Buradaki amaç da Mikhael'in davasına karşı Batı'da bir sempati uyandırmaktır.

16 Benzo of Alba, 616-617; H. E. J. Cowdrey, "Pope Gregory VII's 'crusading' plans of 1074", in B. Z. Kedar – H. E. Mayer – R. C. Smail (eds.), *Outremer: Studies in the History of the Crusading Kingdom of Jerusalem Presented to Joshua Prawer*, Jerusalem 1982, 27-40, at 38-39.

17 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 90; krş. aynı yer, 101.

18 K. Ikononopoulos, "Byzantium and Jerusalem, 813-975: From indifference to intervention", S. Neocleous (ed.), *Papers from the First and Second Postgraduate Forums in Byzantine Studies: Sailing to Byzantium*, Newcastle-upon-Tyne 2009, 7-25, at 13-14; J. Harris, "Wars and rumours of wars: England and the Byzantine world in the eighth and ninth centuries", *Mediterranean Historical Review* 14 (1999), 29-46, at 38-39.

19 A. Jotischky, "The Christians of Jerusalem, the Holy Sepulchre and the origins of the First Crusade", *Crusades* 7 (2008), 35-57, at 36-38; J. France, "The destruction of Jerusalem and the First Crusade", *Journal of Ecclesiastical History* 47 (1996), 1-17.

20 P. Lemerle, "Thomas le Slave", *TM* 1 (1965), 255-97, at 256.

Frankopan, ayrıca Haçlı Seferi çağrısını güçlendirmek için kutsal kalıntıların kullanılması düşüncesinin arkasında Aleksios'un olduğunu da ileri sürmektedir. O, imparatorun, Hakiki Haç'ın küçük bölümlerini Papa II. Urbanus'a gönderdiği ve papanın da bunları Clermont Konsili'nden sonraki aylarda Fransa'da takdis ettiğini ve pek çok kiliseye bağışladığını düşünmektedir.²¹ Aleksios'un böyle bir hediye gönderdiğine, gönderdiyse de bu reliklerin, Haçlı ordusuna katılımı motive etmedeki etkisini önceden tahmin ettiğine dair bir kanıt mevcut değildir. Diğer yandan bu ihtimal de imkânsız değildir. Hz. İsa'nın üzerinde çarpmıha gerildiğine inanılan haçın büyük bir kısmı genel kabule göre Bizans imparatorunda olup Büyük Saray'da Pharos'un Kutsal Bakire şapelinde yer alıyordu. İmparator, haçın küçük parçalarının ve diğer kutsal emanetlerin yüksek rütbeli devlet adamlarına ve potansiyel müttefiklere geçmesine karşı değildi. Alman İmparatoru IV. Henry'e (1056-1106) içinde azizlerin kemiklerinin bulunduğu altın bir sandık göndermiştir.²² Yine bu emanetlerin Aleksios'un iktidarından çok daha önceden beri diplomatik hediyeler şeklinde dağıtıldığına dair örnekler mevcuttur. Orleans Papazı Ulfric'e Konstantinopolis'i ziyaret ettiği 1020'li yıllarda Hakiki Haç'ın parçaları verilmiş ve azizlerin kemiklerinin bulunduğu altın bir sandık da İngiliz Kral Günah Çıkartıcı Aziz Edward'a (1042-1066) gönderilmiştir.²³

Bu nedenle I. Aleksios'un II. Urbanus'a çağrısında Kudüs'ün cazibesi, zulüm hikâyeleri ve kutsal emanetlerin teşvik edici olarak kullanıldığına dair düşünce kanıtları zayıf olsa da oldukça mantıklıdır. Frankopan'ın daha ileri giderek bu ihtimalleri Aleksios'un bir şekilde II. Urbanus'un 1095'teki konsil konusunu, sefer başlar başlamaz rota ve stratejisini dikte ettiğine dair önerisinde temel alması bir problemi ortaya çıkarmaktadır. O, "Urbanus'un kelimeleri Batılı dinleyicileri için dikkatle seçilmişti, ancak çağrısı geniş kapsamlı bir şekilde Konstantinopolis'teki Aleksios tarafından plânlanmıştı." diye iddia eder.²⁴ Seferin alacağı şekli açıklamak söz konusu olduğunda ise "Stratejik hedefleri belirleyen Aleksios idi [...] Haçlı seferi için asker toplama sürecinin şekillenmesinde de Aleksios'un görüşleri esas idi"²⁵ Her ne kadar rota seçimini imparatora bağlamak için çok az kanıt olduğunu itiraf etse de Frankopan yine de "bu birliklerin seyahat aralıklarının rastlantısal biçimde uygun ve mükemmel olduğunu" iddia eder.²⁶ Frankopan'ın teorisi işte bu noktada kısmen de olsa çözülmeye başlamaktadır, çünkü sadece olası gelişmelere dayanmaktadır. Bununla birlikte aslında imparator onun önerdiği gibi hareket etmiş olsa dahi bu durum Haçlı seferini şekillendirecek ya da kontrol edecek derece değildir. II. Urbanus, Konstantinopolis'ten oldukça uzaktadır ve onun kendi gündemi bulunmaktadır. Ayrıca Aleksios'un dikte ettiklerini sorgusuz sualsiz kabul edeceği yerde Aleksios'un propagandasının bazı yönlerini kendi fikirlerini bildirmek için kullandığı daha muhtemeldir. II. Urbanus'un, Kudüs'ün ve

21 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 106.

22 Anna Komnene, 114 (=III.10) [çev. E. R. A. Sewter – P. Frankopan, 103]. Kutsal Bakire Şapeli hakkında bk. J. Harris, *Constantinople: Capital of Byzantium*, London – New York 2007, 64-66; I. Kalavrezou, "Helping hands for the empire: imperial ceremonies and the cult of relics at the Byzantine court", H. Maguire (ed.), *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, Washington DC 1997, 53-79.

23 Rodulfus Glaber, 202-203; K. N. Ciggaar, "England and Byzantium on the Eve of the Norman Conquest", *Anglo-Norman Studies* 5 (1982), 78-96, at 90-95.

24 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 101.

25 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 111.

26 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 115.

kutsal yerlerin kaderi için yaptığı çağrının, şahsî endişelerinden kaynaklandığını öne süren H. E. J. Cowdrey'in iddiaları, papanın Clermont Konsili'nden aylar sonra yazdığı mektuplarına dayandığı için daha ikna edicidir.²⁷

Bu nedenle Frankopan ve Runciman tartışmanın iki uç noktasını oluşturmaktadır: Bunlar Birinci Haçlı Seferi'nin başlamasında etkin olan ve bu işlerle hiçbir alakası olmayan iki imparator figürüdür. Dolayısıyla bu durum bizi üçüncü bir ihtimale götürmektedir: Aleksios kesinlikle işin içinde idi, fakat bu sadece krize karşı Latin Batı'dan tecrübeyle sabit bir yardım çağrısını kapsamaktaydı.²⁸ Sonuç olarak işin en başında Aleksios'un neden Batı Avrupa'dan yardım istediğini sormak gerekmektedir. Frankopan'ın cevabı, Doğu ile Batı arasında önceki on yıllardan beri artan Hristiyan dayanışmasının Aleksios'u bu yönden bakmaya sevk ettiği şeklindedir.²⁹ Bununla birlikte bu olaylara başka bir açıdan da bakılabilir. Aleksios, ortaya çıkan bazı gelişmeler nedeniyle kendisi gibi davranmıyordu. Aksine geçmişte ortaya çıkan krizlere karşı Bizanslıların sık sık kullandığı gayet geleneksel bir yöntemi uygulamaktaydı. Bu yöntemler üç şekildedir. Birincisi Bizanslıların dış müttefik arama içgüdüleri, ikincisi müttefiklere Bizans'ın yararına savaşmaları için ekonomik teşvik sağlamaktır. Üçüncüsü ise en önemli ve bu tartışmanın amacı için ihtilafli olanıdır: Bizanslılar müttefikleri ile olan anlaşmalarına manevi öğeler atfetmeyi çok severlerdi.

Geçmişteki pek çok örnekte ilk yöntem görülebilmektedir. 989'da II. Basileios (976-1025), isyancı Bardas Phokas'a karşı Kiev Prensi Vladimir'in (980-1015) desteğini sağlamıştır. IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055) Güney İtalya'da Normanlara karşı müttefik bulmak için gözlerini Papalığa çevirmiştir.³⁰ Bu yüzden Aleksios'un 1095'te Piancenza'da Papa II. Urbanus'a yaptığı çağrı bu kalıba uymaktadır. Aynı şekilde ekonomik teşvik de görülebilmektedir. 969'da Konstantinopolis'e gelen Batı İmparatoru I. Otto'nun heyetinin Bizanslılarca parası ödenmiş başka kuvvetler tarafından saldırıya uğrayabileceğine dair tehdidi de bu yöndedir:

Bize güç veren paramızla bütün dünyayı ona karşı kışkırtacağız ve onu kırık bir çömlek gibi bin parçaya ayıracağız [...].³¹

Bu teşvike bir başka örnek de 967'de II. Nikephoros Phokas'ın (963-969), Kiev Prensi Svyatoslav'a Bulgaristan'a saldırması karşılığında 1.500 pound altın ödemesinde görülebilir.³² Birinci Haçlı Seferi'nde de Haçlı liderlerine verilen benzer teşvikler hem Anna Komnena'da hem de Latin kayıtlarında sürekli olarak tasvir edilmiştir.³³

27 H. E. J. Cowdrey, "Pope Urban II's Preaching of the First Crusade", *History* 55 (1970), 177-188.

28 J. Harris, *Byzantium and the Crusades*, London – New York 2014², 39-58.

29 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 87.

30 John Skylitzes, 336 [çev. J. Wortley, 319]; Yahya of Antioch, 196; William of Apulia, 137.

31 *Pecunia qua pollemus omnes nationes super ipsum invitabimus et quasi kerami – cum ... confringemus*. Liudprand of Cremona, *Legatio* 53, ed. Chiesa, 210-211 [çev. P. Squatriti, 271].

32 Leo the Deacon, 63 [çev. A.-M. Talbot – D. Sullivan, 111-12].

33 Anna Komnene, 320 (=X.11) [çev. E. R. A. Sewter – P. Frankopan, 294-295]; Albert of Aachen, 86-87; Fulcher of Chartres, 179 [çev. H. S. Fink – F. R. Ryan, 80].

Bu noktaya kadar tartışmasız hiçbir şey yoktur. Hiç kimse Bizanslıların, diğer insanlara kendileri adına savaşmaları için para ödemeye gönüllü olduklarına itiraz edemez. Manevî öğelerin anlaşmaya dâhil edilmesi alışılmış bir durumdur, ancak bu durum Bizanslıların potansiyel Hristiyan müttefikleri ile olan ilişkilerinde daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Sonuç olarak Bizans İmparatoru gerçekten bir Roma İmparatoru idiyse ki, hükümdar, Tanrı tarafından Hristiyanları korumak amacıyla gönderilmişti, ona karşı savaşmak bir günahı ve dolayısıyla onun için savaşmak dinî bir görevdi. Bu düşüncenin de örneği mevcuttur. Patrik I. Nicholas Mystikos 924'te Konstantinopolis'i kuşatan Bulgar Çarı Symeon'a şöyle demektedir:

[Tanrı] alçakgönüllü bir yetime karşı hata yapandan daha çok kendisini O'nun yeryüzündeki halifesi olarak kabul eden bir imparatora karşı yapılan yanlıştan iğrenir, nefret eder ve intikam alır.³⁴

Hem iyi bir Hristiyan olup hem de Bizans imparatoru ile savaşamazdı. Aynı sebeple imparatorla müttefik olanların yaptığı anlaşmalar, kendilerinin uygun bir müttefiklik sergilediğini göstermeleri açısından yazılıdır. Bunun için Robert Guiscard ile 1074 yılında yapılan anlaşmaya bakılabilir:

Sana gelince, sen [Robert] bize hak ettiğimiz itaati ve iyi niyeti göstermekle yükümlüsün.³⁵

İmparator ile yapılan ittifaka dâhil olan bu manevî öge ve ahlaki değer, müttefiklerin Orta Çağda kutsal olarak görülen, genellikle İncil'e ya da kutsal emanetler üzerine yemin etmeleri şartı ile güçlendirilmiştir. 1081'de kendisiyle bir anlaşma yapıldığında Batı İmparatoru IV. Henry'den ve 1089'da Aleksios'un emri altında hizmet etmek üzere beş yüz şövalye göndermeyi kabul eden Flanders kontundan da yemin etmeleri istenmiştir.³⁶ Anlaşmaya ilaveten bu yemin Bizans imparatoru adına savaşmanın dinî bir görev olduğunu açıkça ilan etmiş oluyordu. 1096-1097'de Konstantinopolis'e ulaşan Haçlılardan da yemin etmeleri istenmiştir. Bazı Bizans ve Latin kaynakları arasında bu yemindaki taahhütlerin ne olduğu konusunda anlaşmazlıklar mevcuttur. Anna Komnena daha önceden imparatorluğa ait olan ve Haçlılar tarafından ele geçirilen kasaba ve şehirlerin imparatora iadesi hakkında söz verdiklerini belirtir.³⁷ Latinler ise imparatorun Konstantinopolis'ten doğuya doğru yola çıkdıktan sonra söz verdiği erzak yardımı üzerinde durmaktadır.³⁸ Büyük ihtimalle yemin bu iki ögeyi de içermekteydi, fakat ayrıca Robert Guiscard örneğinde olduğu gibi Bizans imparatorunun üstünlüğü de belirtilmekteydi.

34 Nicolas I Mystikos, 27. [Tanrı] καὶ τὴν κατὰ τοῦ τυχόντος ὀρφανοῦ ἀδικίαν δυσχεραίνει καὶ βδελύσσεται καὶ ἀτιμώρητον οὐκ ἔξ μὴ ὅτι γε τὴν κατὰ βασιλείωσ ὄν αὐτὸς κρίμασιν οἷς ἐδικαίωσεν τῶν σκῆπτρων τῆς αὐτοῦ κληρονομίας κατέστησε δεσπότην καὶ κύριον.

35 P. Bezobrazov, "A chrysobull of Emperor Michael VII Doukas" (Rusça), *VV* 6 (1899), 140-143, at 141: Καὶ σὺ μὲν συμφωνεῖς ἐμοὶ συνεισενεγκεῖν τὴν πρέπουσαν ὑποταγὴν τε καὶ εὐνοίαν; Fransızca tercüme için bk. H. Bibicou, "Une page d'histoire diplo – matique de Byzance au XIe siècle: Michel VII Doukas, Robert Guiscard, et la pension des dignitaires", *Byz* 29-30 (1959), 43-75, at 45.

36 Anna Komnene, 113, 218 (=III.10, VII.6) [çev. E. R. A. Sewter – P. Frankopan, 102, 199].

37 Anna Komnene, 313 (=X.10) [çev. E. R. A. Sewter – P. Frankopan, 289].

38 Ed. R. Hill, *Gesta Francorum et Aliorum Hierosolimitanorum*, Oxford 1962, 12; Albert of Aachen, 87-8.

Bizans'ın müttefik arayışlarında manevî öğelerin önemi göz önünde bulundurulduğunda Birinci Haçlı Seferi'ne giden 1080'li ve 1090'lı yıllardaki asker toplama çabalarında ve sefere katılanlara imparator adına savaşarak sadece iyi ücret almayacakları, Hristiyanlık görevlerini de yerine getireceklerinin söylenmesinde de bu durum müşahede edilebilir. İmparatorun Flanders kontuna gönderilen tartışmalı mektupta söylediklerinde bunun etkisi görülebilir:

Sonuç olarak Tanrı aşkına ve tüm Grek Hristiyanların takvası aşkına size topraklarınızda bulabildiğiniz İsa'ya bağlı ne kadar hakiki savaşçı varsa buraya göndermeniz için yalvarıyoruz... bana ve tüm Grek Hristiyanlara yardım etme adına.³⁹

Problem hakkında ortaya konan üçüncü görüş, Frankopan'ın görüşü ile pek çok ortak nokta içermektedir. İkisi de Aleksios'un çabalarının Haçlı Seferi'nin manevi bir sefer olarak ortaya çıkmasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Aralarındaki fark ise Aleksios'un ve Haçlıların arasının neden bozulduğuna dair açıklamalardır. Steven Runciman'a göre sebep gayet basittir: Kaba ve kültürsüz Haçlılar, karmaşık Bizans medeniyetini anlayamamışlardı ve sonuç olarak ona sırt çevirdiler.⁴⁰ Bütün suçu barbar Haçlıların üzerine yıkan bir açıklama oldukça basittir ve sadece birkaç bilim insanı tarafından onaylanır. Frankopan'ın cevabı ise daha gerçekçidir. Anlaşmanın ihlali sadece Aleksios'un 1098'de Antakya'yı geri almadaki başarısızlığı ve Bohemond'un şehri geri vermeyi reddetmesi ile vuku bulmuştur.⁴¹ Ancak Frankopan, Antakya hakkındaki anlaşmazlığı tarihlendirirken Haçlılar Konstantinopolis'te iken gayet aşikâr olan gerginliği görmezden gelmekte ve kaynaklarda yazılan bu durumun öneminin sonradan anlaşıldığına inanmaktadır. Olaylara bizzat şahit olan Raymond of Aguilers'in bu konuda söyledikleri düşünüldüğünde bu görüşün kabul edilmesi zorlaşmaktadır. Efendisi Toluouse kontunun daha sonraları Bizans imparatoru ile müttefik olduğu düşünülürse kont ve imparatorun 1097 baharında savaşın eşiğinde olduğu gerçeğini saklamış olması beklenebilir. Ancak bunu saklamamaktadır ve olayları ele alan herkes oldukça açık bir şekilde görebilir ki Bohemond'un Antakya'yı işgalinden çok önce şiddetli bir gerginlik mevcuttur. Sıradan bir istek olan yemin, bazı liderlerin bu isteğe karşı sesli bir şekilde itiraz etmelerinden anlaşılmaktadır ki derin bir içermeye neden olmuştur. Bunun kendileri için değersiz olduğundan, Tanrı'dan başka bir efendileri olmadığından ve amme menfaati ile "Greklerin Kralı"na aynı anda hizmetin mümkün olmadığından dem vurarak şikâyetçi olmuşlardır.⁴² Bu durumu efendi ile işçi arasındaki "feodal" bir taahhüt olarak yorumladıkları görülmektedir. Albert of Aachen'in iddiasına göre ise Godefroi de Bouillon, birlikte hareket ettikleri bir vasala dönüşmüştür. Açıkçası bu büsbütün farklı bir yemindir.⁴³

39 H. Hagenmeyer, 133; Robert the Monk, 220: "Pro Dei amore et pro omnium Grae – corum Christianorum pietate rogamus ut quoscumque fideles Christi bellatores [...] in terra tua acquirare poteris ad auxilium mei et Graecorum Christianorum huc deducas".

40 S. Runciman, *A History of the Crusades* (cit. n. 2), vol. 3, 475.

41 P. Frankopan, *The First Crusade* (cit. n. 7), 169.

42 R. Hill, *Gesta Francorum*, 11-12; Ralph of Caen, 40-41; Raymond of Aguilers, 41 – 42 [çev. J. H. Hill – L. L. Hill, Philadelphia 1968, 23-24].

43 Albert of Aachen, 86-87. Yeminleri her iki tarafın da nasıl yorumladığı tartışmaları için bk. Harris, *Byzantium and the Crusades*, 63-64, 69-70; R.-J. Lillie, *Byzantium and the Crusader States, 1095-1204*, çev. J. C. Morris – J. C. Ridings, Oxford 1993, 24-25; J. H. Pryor, "The oaths of the leaders of the First Crusade to the Emperor Alexius I Comnenus: fealty,

Üçüncü görüş, I. Aleksios ile Haçlıların ilişkilerinin bozulmasının ve daha sonraki Bizans-Haçlı ilişkilerinin geleneksel politika ve taktik olan yardım çağrısının uygunsuz bir zamanda yapılması sonucunda meydana geldiğini belirterek probleme bir çözüm sunar. Para problem değildi: Haçlılar parayı alıp Türklere karşı imparatorun tarafında savaşmaktan ziyadesiyle memnundu. Problem çıkmasına neden olan üçüncü ögeydi. Bizans varsayımına göre kendi içinde kutsal bir görev olan Konstantinopolis'teki Hristiyan imparatora hizmet ve onun imparatorluğunu savunmak, nihai hedefi Kudüs'ü özgürleştirmek olan Haçlıların inançları ile ters düşmekteydi. Hem Anna Komnena hem de Raymond of Aguilers, Aleksios'un Haçlılara Kudüs'e kadar eşlik etmeme kararı aldığını kaydetmektedir. Çünkü onun önceliği kendi imparatorluğunun güvenliği idi.⁴⁴ Uzun vadede bakıldığında, imparatorluğun, reformcu Papalık ve Haçlı ordu liderlerinden oldukça farklı hedefler takip etmeleri ve Batı Avrupalılar tarafından çoğunlukla onursuz sayılan yöntemler kullanmaları, dini bir görev olan Kudüs'ü ve Kutsal Toprakları genel hasım olan Müslümanlara karşı savunmaya katkıda başarısız olduğu izlenimini vermiştir. Bu gelişme daha sonra olanları da geniş bir şekilde açıklamaktadır.

homage – *pistis, douleia*”, *Parergon* 2 (1984), 111–132.

44 Anna Komnene, 321 (= X.11) [çev. E. R. A. Sewter – P. Frankopan, 296]; Raymond of Aguilers, 41 [çev. H. Hill – L. L. Hill, 23].

KAYNAKÇA

- Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana: History of the Journey to Jerusalem*, çev. S. Edgington, Oxford 2007.
- Anna Komnene, *Alexias*, ed. D.R. Reinsch, Cologne 1996. İngilizce tercüme: E. R. A. Sewter and P. Frankopan, *The Alexiad*, London 2009.
- Benzo of Alba, *Ad Henricum Imperatorem Libri VII*, ed. K. Pertz (Monumenta Germaniae Historica Scriptores 11), Hannover 1854, 591-681.
- Bernold of St Blaise, *Chronicon* (Monumenta Germaniae Historica Scriptores 5), Hannover 1844, 385-467.
- Chronica Monasterii Casinensis* (Monumenta Germaniae Historica Scriptores 34), ed. H. Hoffmann, Hanover 1980.
- Constantine VII Porphyrogenitos, *De Administrando Imperio*, ed. G. Moravcsik, çev. R. J. H. Jenkins (CFHB 1), Washington DC 1967.
- Ekkehard of Aura, *Chronicon Universale* (Monumenta Germaniae Historica Scriptores 6), Hannover 1844, 33-245.
- Fulcher of Chartres, *Historia Hierosolymitana* (1095-1127), ed. H. Hagenmeyer, Heidelberg 1913. İngilizce tercüme: H. S. Fink – F. R. Ryan, *History of the Expedition to Jerusalem, 1095-1127*, New York 1969.
- Gesta Francorum. The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem*, ed. R. Hill, Oxford 1962.
- Hagenmeyer, H., *Epistulae et Chartae ad Historiam Primi Belli Sacri Spectantes: die Kreuzzugsbriefe aus den Jahre 1088-1100*, Innsbruck 1901.
- Leo the Deacon, *Historiae Libri Decem*, ed. C. B. Hase (CSHB), Bonn 1828. İngilizce tercüme: A. M. Talbot – D. Sullivan, *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, Washington DC 2005.
- Liudprand of Cremona, *Opera Omnia* (Corpus Christianorum Continuatio Medievalis 156), ed. P. Chiesa, Turnhout 1998. İngilizce tercüme: P. Squatriti, *The Complete Works of Liudprand of Cremona*, Washington DC 2007.
- Nicholas I Mystikos, *Letters*, ed. ve çev. R. J. H. Jenkins – L. G. Westerink (CFHB 15), Washington DC 1973.
- Ralph of Caen, *Gesta Tancredi*, çev. B. S. Bachrach – D. S. Bachrach, Aldershot 2005.
- Raymond of Aguilers, *Le "Liber" de Raymond d'Aguilers*, ed. J. H. Hill – L. L. Hill, Paris 1969; İngilizce tercüme: Raymond of Aguilers, *Historia Francorum qui Ceperunt Iherusalem*, trans. J. H. Hill – L. L. Hill, Philadelphia 1968.
- Robert the Monk, *Robert the Monk's History of the First Crusade*, çev. C. Sweetenham, Farnham – Burlington (VT) 2005.
- Rodulfus Glaber, *Historiarum Libri Quinque*, ed. ve çev. J. France, Oxford 1989.
- Theodore Skoutariotes, *Synopsis Chronike*, in C. N. Sathas (ed.), *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, Athens – Venice – Paris 1872-94, vol. 7, 1-556.
- Skylitzes, John, *Synopsis Historiarum*, ed. J. Thurn (CFHB 5), Berlin ve New York 1973; İngilizce tercüme: J. Wortley, *A Synopsis of Byzantine History, 811-1057*, Cambridge 2010.
- William of Apulia, *Le Geste de Robert Guiscard*, çev. M. Mathieu, Palermo 1961.
- Yahya of Antioch, *Cronache dell'Egitto fatimide e dell'impero bizantino (937-1033)*, çev. B. Pirone, Milan 1997.
- Zonaras, John, *Epitome Historiarum*, ed. L. Dindorf, Leipzig 1868-75.